

КОНСТИТУЦІЙНІ ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН CONSTITUTIONAL ENVIRONMENTAL RIGHTS OF CITIZENS

Данилюк С.М., викладач юридичних дисциплін
Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола

Майже усі технології, які створені людиною, насамперед характеризуються споживанням природних ресурсів та збільшенням обсягу промислових відходів, які в свою чергу повертаються у наше довкілля. Це в свою чергу спричиняє певне погіршення нашої екологічної ситуації в країні та резонансного поширення. У суспільстві вказане поняття набуло терміну – екологічна безпека.

Варто зауважити, що вперше визначення екологічної безпеки було закріплено на нормативно-правовому рівні саме у Декларації про державний суверенітет. Відповідно до її норм, під екологічною безпекою розумілась така безпека громадян, яка в свою чергу полягала у їх захищеності від антропогенних загроз, а також таких, що спричиненні функціонуванням підприємств, організацій та установ які безпосередньо заподіюють шкоду екології нашої держави.

В умовах сьогодення, значного обороту набрало питання в частині прав людини на безпечне довкілля – навколишнє природне середовище. Свого часу, Президент України направив відповідне послання до Верховної Ради України, яке в свою чергу акцентувало увагу на певному зростанні екологічних загроз у такому вигляді, як нераціонального та виснажливого використання природних ресурсів, хімічного та біологічного забруднення, що може створити небезпечні умови для життя людей.

Такі обставини, вимагають серйозного здійснення певних комплексних та системних заходів в частині належного реагування, що входить до адміністративно-правового забезпечення прав громадян в частині належної екології.

Відповідно до ст. 21 Конституції України, екологічні права людини належать до невідчужуваних прав, та за своєю природою складають категорію природних прав людини.

Таку систему екологічних прав люди, які передбачені Конституцією України складають права в частині безпечного для життя і здоров'я навколишнє середовище, вільний доступ до певної інформації щодо стану довкілля, якості продуктів харчування та предметів, які використовуються у побуті, а також право на її поширення. Право на заборону щодо засекречення такої інформації, право на відшкодування шкоди, яка була завдана внаслідок порушення екологічних прав людини.

Також хотілось би зазначити, що конституційні екологічні права людини, станом на сьогодні є досить недосконалими, а частина із них не врегульована взагалі.

Ключові слова: довкілля, конституційні права, екологічне право, здоров'я людини, навколишнє природне середовище, екологічна інформація.

Almost all technologies created by man are primarily characterized by the consumption of natural resources and an increase in the volume of industrial waste, which in turn returns to our environment. This, in turn, causes a certain deterioration of our ecological situation in the country and resonant spread. In society, this concept has acquired the term – environmental safety.

It is worth noting that for the first time the definition of environmental security was fixed at the normative and legal level precisely in the Declaration on State Sovereignty. In accordance with its norms, ecological security was understood as the security of citizens, which in turn consisted in their protection from anthropogenic threats, as well as those caused by the functioning of enterprises, organizations and institutions that directly cause environmental damage to our state.

In today's conditions, the issue of human rights to a safe environment – the surrounding natural environment – has gained significant momentum. At one time, the President of Ukraine sent a corresponding message to the Verkhovna Rada of Ukraine, which in turn focused on a certain growth of environmental threats in the form of irrational and exhausting use of natural resources, chemical and biological pollution, which can create dangerous conditions for people's lives.

Such circumstances require the serious implementation of certain comprehensive and systematic measures in terms of proper response, which is part of the administrative and legal provision of the rights of citizens in terms of proper ecology.

According to Art. 21 of the Constitution of Ukraine, environmental human rights belong to inalienable rights, and by their nature constitute the category of natural human rights.

Such a system of environmental rights of people, which are provided for by the Constitution of Ukraine, consists of rights in terms of an environment safe for life and health, free access to certain information about the state of the environment, the quality of food products and objects used in everyday life, as well as the right to its dissemination. The right to a ban on the classification of such information, the right to compensation for damage caused as a result of a violation of human environmental rights.

I would also like to point out that the constitutional human environmental rights are currently quite imperfect, and some of them are not regulated at all.

Key words: environment, constitutional rights, environmental law, human health, natural environment, environmental information.

Розпочинаючи дослідження даної теми, варто звернути увагу, що вправо громадян на безпечне для їхнього життя і здоров'я довкілля належить до одних із основних та фундаментальних, в певній частині природних прав та за своїм змістом закріплене в ст. 50 Конституції України.

Поряд з цим, дане право закріплене у ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [3]. Вказана стаття закріплює, право безпечного для життя та здоров'я людей, навколишнє природне середовище. Більше того, таке право також закріплене у різноманітних міжнародно-правових нормативних актах.

Таке право притаманне будь-якій людині з ще моменту її народження, незалежно від розсуду безпосередніх державних органів. Тобто, фактично таке право кожного громадянина насамперед вимагає дотримання таких еколого-правових приписів, які за своєю природою відповідають

обов'язку кожного, в тому числі і держави в частині забезпечення такого права.

Права людей саме на безпечне навколишнє природне середовище несе за собою певну юридичну можливість в частині проживати у навколишньому природному середовищі, яке ніяким чином не буде заподіювати шкоди її здоров'ю та життю. Поряд з цим варто зауважити, що у випадку порушення права на безпечне навколишнє середовище людина права якої порушено остання має право вимагати його захисту у передбаченому законом порядку.

Насамперед, вище вказане значення за своєю природою охоплює усі ознаки суб'єктивного права, а саме:

– право проживати в належному навколишньому середовищі;

– проживати у навколишньому середовищі, яке безпечне для здоров'я та життя людини;

– право у частинні вимагання усунення яких небуть перешкод при здійсненні вище вказаних прав у порядку визначеному законодавством України;

– право в частинні звернення у відповідні органи за захистом порушених прав;

– право на захист порушених прав шляхом встановлення державою відповідних гарантій.

Варто зауважити, що станом на сьогодні у нашому законодавстві повною мірою не визначено критерії в частинні безпечного середовища.

Хотілось би поряд з цим, зазначити, що визначення такого поняття як «безпечне» – вказує насамперед на те, що останнім критерієм – є відсутність певної небезпеки, відповідно до чого екологічно небезпечним буде вважатися такий стан навколишнього природного середовища при якому буде забезпечуватися попередження насамперед погіршення такої екологічної обстановки та виникнення будь-якої небезпеки для здоров'я людини.

Станом на сьогодні є один із реальних визначених критерій якості навколишнього природного середовища на підставі якого може здійснюватися висновок щодо безпеки довкілля – це екологічні стандарти і нормативи.

Насамперед право на безпечне для життя і здоров'я довкілля за своєю природою та відноситься до пасивного права, бо підставою для такого виникнення є пряма норма закону, а тому суб'єктові не обов'язково вступати у відповідні відносини. Відтак для будь-якого абсолютного права є характерна наявність невизначеного кола осіб, які мають зобов'язальне право та повинні отримуватися від його порушення.

Поряд з цим право громадян на відшкодування шкоди, яка заподіяна порушенням права на безпечне довкілля за своєю природою відноситься до активного права, особа його реалізує насамперед шляхом звернення до суду з позовом до державних органів, підприємств, організацій або ж установ і громадян безпосередньо, про відшкодування шкоди не лише заподіяної їхньому здоров'ю але й також і їхньому майну внаслідок, до прикладу негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Одночасно питання, які пов'язані із відшкодуванням шкоди, вимагають насамперед точного економічного розрахунку, та гармонійної взаємодії в правовому регулюванні частинні відшкодування завданої екологічної шкоди на загальних принципах і принципах та вимогах цивільного законодавства з певними підходами, які повинні відображати ту чи іншу специфіку природних явищ, чи складних природних механізмів у відповідності до взаємодії цих явищ і предметів природи, впливу на здоров'я людини та зміни природних умов.

Варто зауважити що такі традиційні цивільно-правові категорії як причинний зв'язок між самою дією та її наслідками а також встановлення факту заподіяння шкоди, та методика його оцінки вимагають досить глобального розвитку з урахуванням деяких особливостей. Поряд з цим варто також і враховувати певні особливості в частинні цивільно правової відповідальності, яка установлена екологічним законодавством. Відтак у деяких випадках екологічного законодавства нашої країни встановлює певний вид обов'язку в частинні відшкодувати екологічну шкоду, яка заподіяна у разі здійснення такими особами певного ряду неправомірних дій, тобто При відсутності самого правопорушення.

Відповідно до ст. 69 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища» – «шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації у повному обсязі» [3].

В даному випадку варто зазначити що особи, яким заподіяну таку шкоду мають насамперед право на її відшкодування в частинні не одержаних прибутків за час

який необхідний для відновлення їхнього здоров'я або ж якості навколишнього природного середовища, відтворення належної роботи природних ресурсів до стану який буде придатний для використання його за цільовим призначенням.

Відповідно до п. е ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» – «право громадян на одержання екологічної інформації розглядається як вільний доступ до інформації про стан навколишнього середовища та вільне отримання, використання, поширення та збереження такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом» [3]. Поряд з цим, вказане право регламентується великою низкою інших нормативно-правових актів.

Також хочу звернути увагу на поняття екологічної інформації під якою варто розуміти, ту інформацію в письмовій електронній або іншій матеріальній формі, зокрема про таке як стан навколишнього природного середовища чи будь-яких його об'єктів до прикладу землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного або тваринного світу на рівні їх певного забруднення, також в дане поняття варто включати біологічне різноманіття та його певні компоненти, включати генетично видозмінені організми, а також і їх взаємодію з об'єктами безпосереднього навколишнього природного середовища тобто джерела, фактори, матеріали, а також інші фізичні фактори до яких варто відносити шум, вібрації, випромінювання або ж радіацію, яке також впливає або може вплинути на безпосередній стан навколишнього природного середовища, а також здоров'я людей.

До основних джерел такої інформації варто відносити дані моніторингу довкілля, кадастрових природних ресурсів автоматизованих баз даних та реєстрів, а також архіви і довідки, які видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування громадськими організаціями або ж окремими посадовими особами.

Центральний орган виконавчої влади насамперед реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища з питань охорони навколишнього природного середовища, які можуть негативно вплинути або ж впливає на стан навколишнього природного середовища а також і безпосередньо життя та здоров'я людей які зобов'язані свою чергу забезпечувати вільний доступ населення до інформації в частинні стану навколишнього природного середовища.

Таке екологічне інформаційне забезпечення здійснюється органами державної влади, а також органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень шляхом насамперед:

– підготовки спеціально уповноваженими на те органами влади з питань екології та природних ресурсів і подання на розгляд безпосередньо до Верховної ради України, щорічних національних доповідей про стан навколишнього природного середовища в Україні та після їх розгляду Верховної ради України, яка опубліковуються окремим виданням та розміщується безпосередньо в системі інтернет;

– щорічне інформування ради міністрів автономної республіки Крим, обласними державними адміністраціями а також Київської та Севастопольської міськими державними адміністраціями тобто відповідне інформування населення про стан навколишнього природного середовища відповідних територій;

– систематичного інформування безпосередньо населення через засоби масової інформації в частинні стану навколишнього природного середовища кому динаміка змін такого стану, джерела забруднення, розміщення відходів чи іншої зміни навколишнього природного середовища а також характер впливу екологічних факторів на здоров'я людей;

– негайне інформування про надзвичайні екологічні ситуації;

– передача інформації отриманої в результаті проведення моніторингу довкілля;

– забезпечення вільного доступу до екологічної інформації, яка не становить в свою чергу державної таємниці та міститься у списках реєстр архівах чи інших будь-яких джерелах.

Екологічна інформація також являє собою відкриту, повну та достовірну відомість щодо природних явищ, подій, предметів а також процесів та безпосередньо осіб в сфері приналежності як природних ресурсів частини використання, забезпечення екологічної безпеки її відтворення і охорони навколишнього природного середовища, яка надається в свою чергу своєчасно. Повна інформація означає що такі відомості які до неї входять є вичерпними і у них повною мірою відображені усі факти. Достовірною являється інформація яка відповідає об'єктивному існуючому стану довкілля та здоров'ю людей а також іншим показникам.

В свою чергу правовий режим інформації в частині стану довкілля так би мовити екологічна інформація визначається законами України а також міжнародними договорами України згода на обов'язковість яких надана Верховною радою України. Також за порядком доступу інформації остання поділяються на відкриту інформацію та інформації з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою окрім тієї яка відносини законодавством України до інформації з обмеженим доступом тобто така інформація є або ж конфіденційною або ж таємною чи службовою. Також інформація про стан довкілля окрім інформації про місце розташування військових об'єктів не може бути віднесено до інформації з обмеженим доступом.

До публічної інформації з обмеженим доступом, як зазначено у ст. 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації», відноситься [2]:

- 1) конфіденційна інформація;
- 2) таємна інформація;
- 3) службова інформація.

Обмеження доступу до інформації в свою чергу здійснюється відповідно до закону при дотриманні наступних вимог а саме:

– включно в інтересах національної безпеки або ж територіальної цілісності чи громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров'я населення чи для захисту репутації або прав інших людей;

– розголошення інформації може завдати в свою чергу істотної шкоди цим інтересам;

– шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

Інформація, яка має обмежений доступ в свою чергу надається розпорядником інформації виключно тоді якщо він правомірно оприлюднив її раніше то якщо немає законних підстав для обмеження у доступі до такої інформації які могли існувати раніше. Варто зауважити що інформа-

ція з обмеженим доступом може бути поширена виключно тоді якщо вона є суспільно необхідною та є предметом суспільного інтересу і право громадськості знати про таку інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

Предметом саме цього суспільного інтересу вважається інформація, яка відповідно до ст. 29 Закону України «Про інформацію» свідчить про «загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб» тощо [2].

Відповідно до положень Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначається порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, зокрема екологічної, що перебуває у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес [2].

Особливості оформлення запитів на отримання інформації регламентуються ст. 19 вище вказаного Закону України [2].

Одночасно варто звернути увагу на певні відмінності та порядок розгляду саме запитів а також їх строків надання такої інформації. Розпорядник який має володінні вказана інформація має надати відповідь на запит не пізніше 5 робочих днів з моменту отримання такого запиту.

У випадку якщо запит на інформацію стосується такої інформації яка необхідна для захисту життя чи свободи особи щодо стану довкілля або ж якості харчових продуктів тоді відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з моменту отримання такого запиту.

Клопотання про термінове опрацювання запит має бути обгрунтованим то таким щоб доводило ті чи інші обставини які викладені в запиті.

У випадку якщо запит стосується надання дуже великого обсягу інформації або ж потребує пошуку такої інформації серед великої кількості даних тоді розпорядник інформації має право продовжити строк запиту не більше 20 робочих днів з обгрунтуванням чого таке продовження здійснилося. Про подовження такого строку розпорядник інформації повідомляє насамперед запитувача у письмовій формі не пізніше 5 робочих днів з моменту отримання такого запиту.

Варто зазначити, що Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» передбачено відповідальність насамперед за порушення прав громадян щодо екологічно безпечного природного середовища, відмову у наданні своєчасної повної та достовірної інформації про такий стан навколишнього природного середовища а також про джерела забруднення, у приховані випадків до прикладу аварійного забруднення навколишнього природного середовища або ж фальсифікації відомостей про стан екологічної обстановки чи захворювання населення на той чи інший час [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.09.2023).
2. Про доступ до публічної інформації: Закону України від 13.01.2013 № 2939-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закону України від 25.06.1991 № 1264-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 20.09.2023).